

Kooperatibagintzaren historiaurrera bidiaia

Batzuek kooperatibagintza zalantzan jarri duten honetan, euskal industriaren “mistikaz” asko hitz egin da. *Ormaiztegi 1860-1970* liburuan, gure industriaren historia zati txiki bat argitaratu du Millan Irizarren Eskutik Kultur Elkarteak. Euskal Herriko eskualde askotan josirik dagoen enpresa-ehun anitzaren zergatiak ere uler litezke, Ormaiztegi herria eta Irizar kooperatiba adibidetzat hartuta.

| URKO APAOLAZA AVILA |

Argazkiak: *Ormaiztegi 1860-1970*

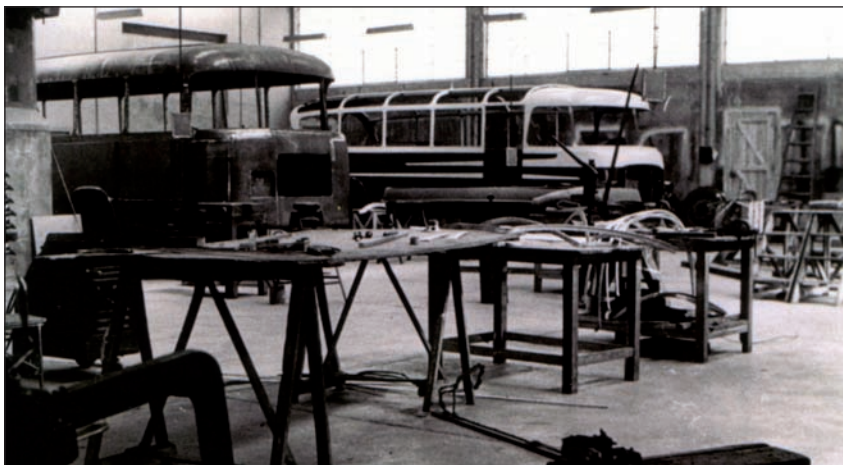
JOSE FRANCISCO IRIZARREK 1866an Uherkalde baserria erosi zuenean, nekez pentsatuko zukeen auzokoen sardeak eta guardiak konpontzen egin arotz lanek zertan bukatuko zuten. Egun, milaka langile ari dira Irizar Taldea osatzen duten enpresetan

lanean, horietako 700 kooperatibista moduan. *Ormaiztegi 1860-1970* liburuan bilakaera horren nondik norakoak kontatu dituzte, eta era berean, Ormaiztegi herria Gipuzkoako industrializazio heterogeneoaren epizentroan kokatu dute.

XIX. mendean faktore ugari eragin zuten Gipuzkoan hainbat alorretako lantegiak –papergintza, ehungintza eta metalurgiakoak, batez ere– toki zehaztutan bildu ez baizik bailara askotan barreiatzea. Bailara horietako bat da Goierri, eta

Irizar anaiek lehenengo autobusa 1928an karrozatu zuten Juan Apaolazaren enkaruz.

Ezkerrean, autobus muntaketa Irizarreko pabilioi zaharretan. Behean, Ormaiztegiko lehen industria eremua; Jose Mari Lasa, Irizar anaiak, eta Juan Azurmendiren tailerrak.

Goierriin toki estrategikoan dago Ormaiztegi.

Zeles Otamendi Udaleko idazkari lanetan hasi zenean harrituta geratu zen inguru horretan zegoen enpresa mordoarekin. Jakin zenean Millan Irizarrek bere enpresaz dokumentazio ugari zuela, hura txukuntzeko zirikatatu zuen. Hortik sortu zen liburuaren proiektua, Norberto Ibañez eta Jose Antonio Pérez historialarien ikerlanari esker egina, eta Millanen heriotzaren ondoren, haren seme Xabierren bultzadaz argitaratua.

Ormaiztegi: Gipuzkoako industrializazioaren paradigma

Irizarren arrakastak itzalpean utz dezake Ormaiztegin mende eta erdian egosi izan

den enpresa ekintzailletza. Norteko trenbidearen etorrerak, hala nola, hurbil zituzten meatzeek eta bainuetxeak erakarritako negozioek akuilatuta, Ormaiztegin laster ugaltu ziren tailer txikiak. Ia gehienetan baserrian ere aritzen ziren “obrero mistoak” ziharduten; liburuaren egileen aburuz “industria gipuzkoarren funtsezko pieza” bihurtu ziren langile horiek eta egun oraindik badira hala dabilzanak.

Ormaiztegin 1860an apenas zeuden aroztegi tradizional batzuk eta teila fabrika bat. 1931n, burdindegiak, ferrategia, altzari pabilioia, aroztegi modernoa, gaseosa fabrika, zerrategi mekanikoa eta karrogilea.

Denbora horretan energia elektrikoaren zabalpena gertatu zen. Euskal Herri hezean urri ez diren

ur-jauziak aprobetxatu zituzten zentral hidroelektrikoak ezartzeko. Esaterako, Eztanda eta Argisao errekatatik atera zuen Juan Azurmendik bere ferra-fabrikarako argindarra, eta Andres Telleriak 1920ko hamarkadan Astigarreta herriko zentrala erosi zuen, teila eta adreilu negozioa modernizatzeko.

Duela gutxi arte Gipuzkoako ehun industrialaren %60tik gora enpresa “familiarren” esku zegoen. Ormaiztegiko enpresari-leinuei errepasoa eginez aurkituko ditugu irizar-tarrak, ormazabalarrak –Indar motor fabrikaren sortzaileetakoak–, azurmenditarrak, telleriatarrak, Guerra anaiak, baita berrikuntzan aitzindari izan zen Oena lantegiko nagusi Jose Maria Lasa ere. Lasa, aroztegi bateko dinamoarekin lanean arizetik, aparatu eta motor elektro-mekanikoak egitera igaro zen.

Enpresariak, etekin apurrak berriz inbertituz lortu zuten negozioa aurrera ateratzeko beharrezko finantzazioa. Liburuaren egileen esanetan, ondorioz ez zuten fortuna aranditsurik egin: “Horrela, bere kasa zaildu-

Irizarreko langileak 50eko hamarkadan. Enpresak kooperatiba sortzeko bi arrazoi nagusi ikusi zituen: langileak beste enpresetara ez joatea eta inbertitzeko kapitala eskuratzea; bazkide bakoitzak 50.000 pezeta jarri zituen.

tako Gipuzkoako nagusiaren irudi bereizgarria osatu zen, langile autodidaktarengandik askoz hurbilago dagoena langilearen errealitatea guttiz arrotza zaion enpresaburuarengandik baino”.

Irizar karrogileak eta kooperatibismora jauzia

Irizartarrak Uherkaldera aldatu zirenean *karroilene*koak deitzen hasi zitzaizkien. Jose Franciscoren semeetako batzuk beste lanbidetan hasi ziren –Pablok tailer mekanikoa jarri zuen eta Juan Cruzek altzari fabrika–. Aitzitik, Joselontxok eta Ceciliok aitaren karretero negozioari heldu zioten.

Baserriko tailerrean zuten asto bidezko errota edo *malakate*arekin hasi ziren lehenik, baina gero baporezko zerra bat jarri zuten gurdi erruedak egiteko. 1912an tokiz aldatu ziren, pabilioi handiago batera. Ez zen azkeneko aldia izango.

1920ko hamarkadan gero eta maizago ikusten ziren automobilak errepide eta kaleetan –Gipuzkoan 698 zeuden matrikulatuta 1926an–. Irizartarrek karrozatutako lehen autobusa Gabiria-Ordizia ibilbidetarako izan zen, 1928an Juan Apaolazarentzat egina. Autobus hura 1936an konfiskatu egin zuten eta Apaolazak gidari moduan aritu behar izan zuen frankisten bandoan.

Gerra ostean Cecilioren semeak soldaduskatik etorri ziren, eta aitaren eta osabaren heriotzarekin

enpresaren gidaritza hartu zuten. 1948an hasi ziren modu sistemati-koagoan autobusak egiten, oraindik hornidurarik kasik ez zegoenean.

1950eko hamarkadak aurrera egin ahala, nabaria zen enpresa modernizatze-ko beharra, egoera politiko berriak –erregimen frankista autarkiatik irteten ari zen– inbertsioa eta hedapena eskatzen zituen. 1956an Irizar Hnos. y Cía S.R.C. sortu zuten eta 1960an Irizar S.A. Hainbat enpresa eta konpainiarekin egindako kontratuen bidez produktzioa handitu eta hobetu zuen Irizarrek, bulego tekniko bat ere sortu zuen autobusak diseinatzeko.

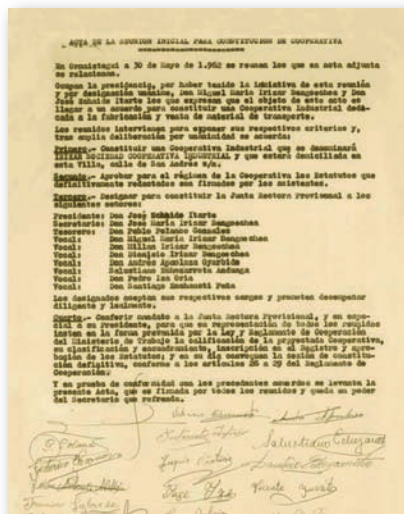
“Karrozeria-lanak nabarmen ugaritu ziren eta arazo bat sortu

zen: langileek ofizioa ikasi orduko, beren kontura jarri edo beste enpresa batzuetara jotzen zuten. Halaber, inbertsioei aurre egiteko kapital handiagoa behar izaten zen. Kooperatibaren bidez iruditu zitzaigun langileak enpresaren barruan txerta zitezkeela, eta bide batez, beharrezko baliabide ekonomikoak ere lor genitzakeela”. Halaxe laburbildu zuen Millan Irizarrek kooperatiba bihurtzeko erabakia.

1962an, anaietan buru egiten zuen Miguel Mari Irizar harremanetan jarri zen Jose Maria Arizmendiarrietarekin, Serafin Esnolaren bidez. Hala, enpresako langileei egitasmoa azaldu zieten eta 52 fundatzailek hartu zuten parte kooperatibaren sorreran.

Enpresak egonkortasuna lortu eta bultzada handia izan zuen: 1960an bederatzi autobus egin zituzten, 1963an 35 izan ziren. Hezkuntzaren esparruan ere aurrerapen handia ekarri zuen izaera kooperatiboak. Irizarrek, enpresa barruko formazioa bultzatzeaz gain, Goierri lanbide eskolaren sorreran parte hartu zuen.

Irizar kooperatiba bihurtu zenetik 50 urte bete dira. Denbora horretan gaziak eta gozoak ezagutu ditu: 70eko hamarkadan Irizar familiaren aldentzea, 80koan krisi latza, 90ean internazionalizazioa, eta 2000koan prestigioa eta arrakasta. Denborak erakutsiko du mundu mailako krisi estrukturalera egokitzen jakin duenez. ■

Irizarren kooperatiba sorrerako 1962ko akta.

